

## GLOSAR DE TERMENI PSIHO-PEDAGOGICI

**Lect. univ. dr. Camelia Augusta ROȘU**  
**Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia**

***Abstract:** The glossary of psycho-pedagogical terms aims to clarify a number of concepts in the field of education, concepts that are used indiscriminately in everyday language, or even by specialists in different fields. Thus, groups of terms that have a similar form but different meaning are explained (such as: mental/mintal (word specific to the Romanian language), aptitude/attitude, etc.); groups of terms that have similar meaning but different forms (e.g. educative/educational) or groups of terms with different forms and meanings (e.g.: personality/ temperament/ character, knowledge/metacognition, etc.). The purpose of the glossary is to inform and train those who want to know the subtleties of the Romanian language and to correctly use fundamental concepts in the field of education.*

***Keywords:** glossary, language, concepts, knowledge, information, education, pedagogy, psychology*

În domeniile pedagogiei și psihologiei există o serie de concepte asemănătoare din punct de vedere al semnificației, care se utilizează în mod nediferențiat și câteodată chiar greșit. Acest articol încearcă să clarifice semnificația câtorva concepte importante utilizate în limbajul curent, dar și în domenii specializate, în câmpul vast al educației. Scopul articolului este unul educațional, de informare, de formare a persoanelor care vor să cunoască. Toți termenii prezentați în articol sunt legați în mod direct sau indirect de educație, deoarece educația este acel pion indispensabil care conduce spre dezvoltarea persoanei, spre evoluția umanității, spre progresul societății.

Schimbările din societatea de astăzi au deschis porțile spre informație și cunoaștere. În acest context actual, pe de o parte s-au multiplicat oportunitățile de informare sau de învățare, iar pe de altă parte au apărut nesiguranțe și inegalități, marginalizări și excluderi sociale. Avem nevoie de noi capacități de adaptare, de noi instrumente pe care să le putem utiliza. Educația poate fi acel instrument cu care să răspundem schimbărilor din societatea de astăzi, prin care să formăm persoane competente din punct de vedere profesional, capabile din punct de vedere relațional, care să îmbine competențele profesionale cu abilitățile de viață.

„Omul ființează și devine ceea ce este prin educație... Din momentul în care omul a apărut educația l-a însoțit, l-a modelat, l-a spiritualizat”<sup>1</sup>. Conchidem deci că educația este necesară în orice domeniu, în fiecare profesie, pentru fiecare persoană.

---

<sup>1</sup> Constantin Cucoș, *Pedagogie*, Iași, Polirom, 2006, p.15.

**a) Mental/mintal**

Termenii de *mental* și *mintal* sunt utilizați în limbajul curent, dar și în literatura de specialitate ca fiind sinonime. Cu toate acestea, acești doi termeni au semnificație diferită și trebuie utilizați în mod adecvat. Dicționarul explicativ al limbii române definește *mentalul* ca fiind legat de mentalitate, iar *mintalul* ca fiind legat de minte<sup>2</sup>. Astfel, vom folosi termenul de *mental* în expresiile legate de mentalitate, de genul *schimbare mentală*, *mentalul colectiv*, iar termenul de *mintal* în expresii de genul *sănătate mintală*, *tulburare mintală*.

În ciuda diferențelor de semnificație între *mental* și *mintal*, între minte și mentalitate există o strânsă legătură. Dacă luăm în considerare ceea ce presupune mentalitatea, ansamblul de idei, credințe, opinii și reprezentări mentale ale unei persoane, comunități, grup, ne dăm seama că este implicată și mintea. Persoana, cu propria minte, își formează reprezentările despre ceilalți, își formează, împreună cu ceilalți, mentalitatea.

**b) Educativ/educațional**

Termenii de *educativ* și *educațional* sunt sinonime. În dicționarul explicativ al limbii române<sup>3</sup> ambii termeni sunt definiți ca aparținând educației, care contribuie la educație. Pentru a înțelege ce înseamnă conceptele de *educativ* și *educațional* este important să ne reamintim care este definiția educației, ambii termeni fiind legați de educație. Educația înseamnă „promovarea, structurarea și consolidarea capacităților personale fundamentale pentru a trăi viața în mod conștient, liber, responsabil și solidar, împreună cu ceilalți, de-a lungul timpului și la orice vârstă, în țesătura relațiilor interpersonale și în viața socială, istoric organizată, între spațiul personal și transcendență”<sup>4</sup>. „Educația este un demers aplicabil doar la specia umană... constă într-un sistem de acțiuni preponderent deliberate... se realizează în perspectiva unui ideal de personalitate umană, în acord cu repere culturale și istorice bine determinate... nu este o etapă limitată numai unei anumite vârste, ci se prelungește pe întreg parcursul vieții unui individ”<sup>5</sup>.

Termenul *educativ* provine din limba franceză (*éducatif*), iar termenul *educațional* își are originea în limba engleză (*educational*) și în limba franceză (*éducationnel*).

În literatura de specialitate aceste două concepte sunt utilizate cu ușoare diferențe. Astfel, termenul *educațional* este utilizat frecvent pentru tot ceea ce este asociat educației, iar termenul *educativ* este folosit mai rar și este asociat cu termenul de *instructiv*. Termenul *educațional* se regăsește în expresii precum *ideal*

<sup>2</sup> <https://dexonline.ro/definitie/mintal>, <https://dexonline.ro/definitie/mental>, consultat la data de 12 iunie 2023.

<sup>3</sup> <https://dexonline.ro/definitie/educativ>, <https://dexonline.ro/definitie/educa%C8%9Bional>, consultat la data de 03.05.2023.

<sup>4</sup> José Manuel Prellezo, Guglielmo Malizia & Carlo Nani, *Dizionario di scienze dell'educazione*, LAS, Roma, 2008, p. 369.

<sup>5</sup> Constantin Cucos, *Pedagogie*, Iași, Polirom, 2006, pp. 40-41.

*educațional, proiect educațional, necesități educaționale*, iar termenul educativ se regăsește în expresii precum *joc educativ, proces educativ*.

### c) Ideal/scop/obiectiv

Toți cei trei termeni – ideal, scop și obiectiv – sunt legați de ceea ce înseamnă finalitatea – orizontul, destinația.

Idealul presupune o orientare valorică, o finalitate de ordin general, macrostructural. Idealul are un grad mare de generalitate și tocmai din această cauză poate deveni dificil de realizat. De asemenea, idealul este un model dinamic, care poate fi schimbat în funcție de necesități și de context.

Idealul unei epoci, al unei societăți se regăsește la nivel global, la nivel macrostructural. Idealul educațional este cuprins în Legea Educației, această dimensiune sugerând tocmai caracterul general, de sistem al acestuia și conturând în această manieră politica educațională.

Dacă raportăm idealul la dimensiunea educației putem afirma că „idealul educației reprezintă finalitatea de maximă generalitate care definește un prototip determinat, în mod obiectiv, de tendințele de evoluție ascendentă a societății, în contextul modelului de dezvoltare afirmată la nivel global, pe termen lung”<sup>6</sup>.

Generalitatea idealului educațional a impus stabilirea unor repere mai concrete, și de aceea o altă finalitate educațională este cea de scop, o finalitate care are un grad de generalitate mai scăzut.

Scopurile reprezintă direcțiile generale de dezvoltare a sistemului, care transformă intenția de la nivelul idealului în acțiuni strategice.

„Scopul vizează finalitatea unei acțiuni educaționale bine determinate. Dacă idealul educațional este general și unitar, scopurile ce eventual îl detaliază sunt variate, multiple, datorită relativizării acestora la diversitatea situațiilor educative... Într-o societate normală, scopurile trebuie să detalieze conținutul idealului educațional”<sup>7</sup>.

La nivel educațional scopurile condiționează desfășurarea procesului de învățământ și ajută la proiectarea acestuia (la proiectarea principalelor documente curriculare – plan de învățământ, programe și manuale școlare).

Obiectivul este cea mai concretă formă a finalității. „...obiectivele educaționale se referă la achiziții de încorporat, redată în termeni de comportamente concrete, vizibile, măsurabile și exprimabile. Dacă scopul educațional vizează evoluții și schimbări mai extinse din punct de vedere cognitiv, afectiv, comportamental, obiectivele educaționale au în vedere achiziții concrete, detectabile, observabile în mod direct. Obiectivele educaționale se deduc din scopurile educației.”<sup>8</sup>

Din scopul educațional derivă obiectivele generale, iar din obiectivele generale derivă obiectivele operaționale sau specifice. Obiectivele educaționale sunt specifice, concrete și sunt elaborate de către cadrul didactic.

<sup>6</sup> Sorin Cristea, *Fundamentele pedagogiei*, Iași, Polirom, 2010, p. 189.

<sup>7</sup> Constantin Cucoș, *Pedagogie*, Iași, Polirom, 2006, p. 191.

<sup>8</sup> Constantin Cucoș, *Pedagogie*, Iași, Polirom, 2006, p. 191.

La nivel educațional relația dintre ideal, scop și obiectiv este o relație de cauzalitate și interdependență. Din idealul educațional se deduce scopul educațional, iar din acesta derivă obiectivul general, cadru și obiectivele operaționale, specifice. De la general se ajunge la particular.

#### **d) Competență/deprindere/abilitate**

Competența este, în esență, ceea ce o persoană poate face (fizic, afectiv și cognitiv) în mod eficient, în raport cu un anumit obiectiv, sarcină sau activitate într-un anumit domeniu. Competența conduce spre performanță, dacă este exersată.

Competența este capacitatea unei persoane de a face față unei sarcini sau unui set de sarcini, reușind să pună în mișcare și să-și orchestreze resursele interne, cognitive, afective și volitive și să le folosească pe cele externe disponibile într-un mod coerent și productiv<sup>9</sup>. Competența presupune mobilizarea unor resurse interne (cunoștințe, abilități) și a unor resurse externe (obiecte, persoane), prin intermediul exercițiului.

Competența este legată de a ști să faci, de acțiune, conducând spre adaptare și rezolvare de probleme.

La nivel educațional competențele au fost introduse în cadrul curriculumului școlar, realizându-se astfel o instruire pe competențe și o abordare educațională metodologică, structurată.

Competența include abilități și deprinderi. Abilitățile și deprinderile sunt sinonime și de cele mai multe ori sunt utilizate în mod nediferențiat.

Prin abilitate înțelegem caracteristici psihofiziologice datorită cărora persoana reușește să îndeplinească sarcini specifice și să rezolve probleme.

Abilitatea este o „însușire sinonimă cu priceperea, îndemânarea, dexteritatea, dibăcia, iscusința, evidențiind ușurința, rapiditatea, calitatea superioară și precizia cu care omul desfășoară anumite activități, implicând autoorganizare adecvată sarcinii concrete, adaptare suplă, eficientă. Este semnalată frecvent în cazul acțiunilor musculare, manuale, având astfel sensul de metodă, model de lucru sau de comportament aplicabil sarcinilor concrete. Se remarcă și la sarcini cognitive. Abilitatea nu se confundă cu deprinderea, bazându-se pe plasticitate neuropsihică, și nu se reduce la cunoștințe întrucât reprezintă o condiție pentru formarea și utilizarea optimă, în situații noi, a deprinderilor și cunoștințelor.”<sup>10</sup>

Abilitatea poate fi înnăscută sau dobândită prin experiență sau prin alte forme de învățare.

Deprinderea este „componentă automatizată a activității, caracterizată prin desfășurarea în afara sau prin reducerea controlului conștient, realizare spontană și facilă. Rezultă din exersare repetitivă și se fundamentează pe un stereotip dinamic sau pe o matrice funcțională în care sunt reunite veriga aferentă și cea efortivă a reflexelor.”<sup>11</sup>

<sup>9</sup> Michelle Pellerey, *Competenze. Conoscenze, abilità, atteggiamenti*, Napoli, Tecnodid, 2010.

<sup>10</sup> Paul Popescu Neveanu, *Dicționar de psihologie*, București, Editura Albatros, 2016, p. 9.

<sup>11</sup> *Ibidem*, p. 187.

Înțelegem din definițiile de mai sus că abilitatea este condiția pentru formarea deprinderii, și ambele sunt incluse în ceea ce presupune competența.

### e) Aptitudine/atitudine

Aptitudinea este „o însușire sau un complex de însușiri psihice și/sau fizice care asigură succesul, reușita într-o activitate (sau în mai multe activități).”<sup>12</sup>

Putem să asociem termenul de aptitudine celor de capacitate, predispoziție, talent, înclinație. „Capacitatea este aptitudinea plus câștigul ei în calitate și cantitate, venit prin exercițiu”<sup>13</sup>. Aptitudinile pe care le avem/formăm ne conduc spre performanță. Astfel, putem vorbi de aptitudini matematice, aptitudini artistice etc.

În ceea ce privește dobândirea aptitudinilor există multe controverse legate de caracterul înnăscut sau dobândit al acestora. Cu toate acestea putem să considerăm că există o predispoziție în formarea aptitudinilor, deci putem conchide că în formarea aptitudinilor este importantă și partea ereditară, dar și cea educațională.

Atitudinea este definită ca fiind „modalitatea internă de raportare la diferitele laturi ale vieții sociale, la alții, la sine, la activitate și de manifestare în comportament... este invariantul pe baza căruia individul se orientează selectiv, se autoreglează preferențial, se adaptează evoluând”<sup>14</sup>. Atitudinea este legată de caracterul unei persoane, deoarece principiile și valorile însumate de caracter determină modalitățile de răspuns ale persoanei față de alte persoane, grupuri, societate.

Atitudinea este tendința psihologică exprimată prin evaluarea unei persoane, și această tendință se referă la ceea ce o persoană simte și exprimă la nivel cognitiv, emoțional și comportamental.

Atitudinea are trei componente: componenta cognitivă (informații și credințe despre persoane/obiecte); componenta afectivă (reacții emoționale legate de persoane/obiecte) și componenta comportamentală (acțiunile realizate legate de persoane/comportamente)<sup>15</sup>.

Este important să înțelegem prin atitudine acel răspuns conștient, structurat, bazat pe convingerile persoanei, și nu orice reacție imediată, impulsivă.

### f) Cunoaștere/metacogniție

Cunoașterea este un termen care poate avea semnificații diferite în funcție de context, dar are legătură cu conceptele de informație, semnificație, comunicare, reprezentare, învățare și educație.

Cunoașterea este mai mult decât o informare. Cunoașterea este conștientizarea și înțelegerea adevărilor, faptelor sau informațiilor obținute prin experiență, învățare sau prin introspecție.

<sup>12</sup> Ioana Todor, *Psihologie generală*, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2020, p. 226.

<sup>13</sup> Mielu Zlate, *Fundamentele psihologiei*, Iași, Polirom, 2009, p. 277.

<sup>14</sup> Mielu Zlate, *Fundamentele psihologiei*, Iași, Polirom, 2009, p. 289.

<sup>15</sup> Alice Hendrickson Eagly, & Shelly Chaiken, *The psychology of attitudes*, Orlando (FL) HBJ College Publishers, 1993.

Putem asocia cunoașterea procesului de gândire, aceasta fiind un proces superior de cunoaștere.

„Gândirea este un proces de reflectare asupra realității, reprezentare și organizare a acesteia în plan mental, extragere a semnificațiilor și operare asupra reprezentărilor, având ca rezultat adaptarea complexă la mediu.”<sup>16</sup>

Strâns legat de conceptul de cunoaștere și de procesul gândirii este conceptul de metacogniție.

Metacogniția poate fi definită ca fiind „cunoștințele pe care le are un individ despre funcționarea propriului său sistem cognitiv. Ea este un factor cheie al controlului pe care individul poate să-l exercite asupra gândirii sale.”<sup>17</sup>

Metacogniția este o reprezentare pe care persoana o face asupra propriului proces de învățare, de cunoaștere. Metacogniția înseamnă „dincolo de cogniție, de cunoaștere” și permite autoobservația și reflecția asupra gândirii, cunoașterii. Activitatea metacognitivă ne permite, printre altele, să ne controlăm gândurile și, prin urmare, să ne cunoaștem și să ne dirijăm procesele de învățare.

Activitățile metacognitive pe care le realizează persoana se desfășoară la nivel inconștient, automat, de aceea se consideră că metacogniția are loc la nivel inconștient. Tocmai de aceea este foarte important să-i ajutăm pe copii să conștientizeze deprinderile cognitive, să își cunoască procesul de gândire, să înțeleagă propriul proces de învățare.

### **g) Personalitate/temperament/caracter**

Personalitatea este unul dintre termenii cei mai des întâlniți în psihologie și pedagogie, dar și în limbajul comun. Însă, în ciuda acestei vaste utilizări a conceptului nu există o definiție unitară în literatura de specialitate.

Formarea personalității este un proces dinamic în viața unei persoane, în care există etape importante, cruciale (etapele de dezvoltare), care conduc spre o maturitate psihofizică adecvată contextului social.

Personalitatea poate fi văzută ca totalitatea trăsăturilor și însușirilor fizice, cognitive și psihosociale ale persoanei, prin intermediul cărora se realizează adaptarea la context/mediu. Personalitatea poate fi definită ca fiind ansamblul de caracteristici psihice și modalități comportamentale, care definesc diferențele individuale, în multiplicitatea contextelor în care se dezvoltă conduita umană.

Personalitatea este „patternul caracteristic de gândire, emoție și comportament al individului, împreună cu mecanismele psihologice care susțin acest tipar.”<sup>18</sup>

Temperamentul este înăscut, este bagajul ereditar pe care îl moștenim și cuprinde caracteristici biologice, prezente încă de la naștere. „Temperamentul reunește predispozițiile sau tendințele înăscute, determinate biologic ale persoanei. Datorită determinării genetice, se consideră că tipul de temperament reprezintă

<sup>16</sup> Ioana Todor, *Psihologie generală*, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2020, p. 107.

<sup>17</sup> Dorina Sălăvăstru, *Psihologia educației*, Iași, Polirom, 2004, p. 64.

<sup>18</sup> Harry Triandis, *Individualism-Collectivism and Personality*. *Journal of Personality*, 69, 2001, 907-924.

fundamentul personalității noastre, baza pe care se constituie și se dezvoltă caracterul și aptitudinile, o influență constantă care ne însoțește pe tot parcursul vieții”<sup>19</sup>.

Înțelegem, deci, că temperamentul este parte din personalitate, asupra căruia nu putem să intervenim foarte mult prin educație, controlul asupra temperamentului fiind minim. Temperamentul este latura dinamico-energetică a personalității, o parte din personalitate care determină nivelul de energie a fiecărei persoane. Astfel, datorită temperamentului unele persoane sunt mai energice, mai active, pe când altele sunt mai liniștite, mai calme.

Caracterul este latura valorială a personalității, este raportat normelor și valorilor sociale și culturale. Caracterul este pecetea personalității, reprezintă caracteristicile stabile, esențiale (consecvență, autocontrol, integritate etc.). „Trăsăturile de caracter sunt rezultatul învățării, reflectând inițial eforturile individului de a se adapta la mediu, la care se adaugă apoi intențiile de a-și atinge diverse scopuri de dezvoltare. În primii ani ai vieții, copilul își formează caracterul adaptându-se la normele și valorile din mediul său social și preluând tipare de comportament de la persoanele din jurul său (familie, grupul de aceeași vârstă, adulți, educatori, alte persoane semnificative)”<sup>20</sup>.

Caracterul este cel care determină reacțiile/comportamentele fiecărei persoane în cadrul relațiilor cu ceilalți. Caracterul este partea personalității care poate fi formată, educată, asupra căreia avem un foarte bun control.

## **h) Dezvoltare personală/dezvoltare socială**

Dezvoltarea personală este legată de persoană, fiind acel proces individual prin care se optimizează viața la nivel psiho-social, dar și fizic și cognitiv. Și dezvoltarea socială se focalizează tot pe persoană, în context socio-relațional. „Persoana ... subsistem relațional bazal, având o anumită identitate și poziție socială, cu drepturi, obligații și funcții specifice în cadrul sistemului social real. La nivelul persoanei ca entitate psihosocială se realizează interacțiunea dinamică dintre individual și social, dintre procesele sau fenomenele psihice care stau la baza elaborării conduitei și proceselor psihosociale care condiționează forma și conținutul acestora”<sup>21</sup>.

Dezvoltarea personală este un proces prin care se realizează schimbări care vizează îmbunătățirea relației pe care persoana o are cu sinele și a relației cu ceilalți. Acest proces de creștere se realizează prin utilizarea propriilor resurse. „Dezvoltarea personală ne asigură creșterea capacităților și forța de a ne autodetermina destinul.”<sup>22</sup>

Dezvoltarea personală se realizează prin:

- Analiză personală, care presupune cunoașterea propriei persoane – relația cu sinele, conștientizarea gândurilor, emoțiilor și comportamentelor care asigură succesul sau insuccesul în viața noastră.

<sup>19</sup> Ioana Todor, *Psihologie generală*, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2020, p. 224.

<sup>20</sup> *Ibidem*, p. 226.

<sup>21</sup> Dumitru Cristea, *Tratat de psihologie socială*, București, Editura Trei, 2015, p. 155.

<sup>22</sup> Ana Maria Ionescu, *Dicționar de comunicare interpersonală și comunicare interculturală*, Pitești, Editura Paralela 45, 2019, p. 18.

- Autodeterminare care înseamnă stabilirea scopurilor și a acțiunilor care conduc spre bunăstarea personală (fizică și psihică).

Dezvoltarea personală presupune o bună autocunoaștere, promovarea sănătății, prevenția tulburărilor de natură psihologică, îmbunătățirea abilităților profesionale și a vieții sociale<sup>23</sup>.

Dezvoltarea socială este capacitatea unei persoane de a construi relații pozitive cu ceilalți. Dezvoltarea socială presupune înțelegerea și acceptarea celor din jur, presupune controlul gândurilor iraționale, al emoțiilor negative și al comportamentelor dezadaptative în vederea construirii de relații sănătoase.

Din punct de vedere sociologic „dezvoltarea socială se referă la orientarea unei țări/regiuni/comunități/instituții spre realizarea unei stări dezirabile, stabilită ca obiectiv, printr-un proces planificat în timp, realizat printr-un set de acțiuni conjugate.”<sup>24</sup>

## Bibliografie

- CRISTEA, Sorin, *Fundamentele pedagogiei*, Iași, Polirom, 2010.  
CUCOȘ, Constantin, *Pedagogie*, Iași, Polirom, 2006.  
CRISTEA Dumitru, *Tratat de psihologie socială*, București, Editura Trei, 2015.  
DAVID, Daniel, *Dezvoltare personală și socială*, Iași, Polirom, 2014.  
EAGLY, Alice Hendrickson, & CHAIKEN, Shelly, *The psychology of attitudes*, Orlando (FI), HBJ College Publishers, 1993.  
IONESCU, Ana Maria, *Dicționar de comunicare interpersonală și comunicare interculturală*, Pitești, Editura Paralela 45, 2019.  
POPESCU NEVEANU, Paul, *Dicționar de psihologie*, București, Editura Albatros, 2016.  
PRELLEZO, José Manuel, MALIZIA, Guglielmo & NANI, Carlo, *Dizionario di scienze dell'educazione*, Roma, LAS, 2008.  
SĂLĂVĂSTRU, Dorina, *Psihologia educației*, Iași, Polirom, 2004.  
TODOR, Ioana, *Psihologie generală*, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2020.  
TRIANDIS, Harry, *Individualism-Collectivism and Personality*. Journal of Personality, 69, 2001.  
ZAMFIR, Cătălin & STOICA, Laura, *O nouă provocare: Dezvoltarea socială*, Iași, Polirom, 2006.  
ZLATE, Mielu, *Fundamentele psihologiei*, Iași, Polirom, 2009.

---

<sup>23</sup> Daniel David, *Dezvoltare personală și socială*, Iași, Polirom, 2014.

<sup>24</sup> Cătălin Zamfir & Laura Stoica, *O nouă provocare: Dezvoltarea socială*, Iași, Polirom, 2006, p. 11.